

Ärhasan

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar
написано kitapcy | 22 января, 2025
Ärhasan GÖROGLYNYŇ ÝIGITLERI

► ÄRHASAN

"Görogly" eposynda Göroglynyň ýigitleriniň içinde Handan batyryň, Taýmaz begiň, Ärhasanyň obrazlary beýleki ýigitleriňkä garanda has durnukly berlipdir. Makalamyzyň bu sanynda ýokarda ady geçen üç batyryň iň soňkusy Ärhasan barada durup geçeliň.

Ärhasan söweşde bişişen, gaýduwsyz ýigitleriň biridir. Ol şol bir wagtyň özünde Göroglynyň ogullygydyr. Aslyýetinde bir demirçi ussanyň ogly bolan Ärhasan ata-enesi ýogalandan soň, Çandybile gelip Göroglynyň gullugyna durýar. Ärhasanyň yhlasyna, merdanalygyna syny oturan Görogly ony özüne ogullyk edinýär.

Ärhasanyň Göroglynyň beýleki ogullygy Öwezden bir tapawutly

artykmaçlygy bar. Öweziň mahal-mahal Görogla arkasyny öwrüp, bigänelik edäýmesi bar. Emma Ärhasan beýle däl. Ol Göroglynyň ýigitleriniň iň ýaşy bolsa-da, Görogla bolan wepalylygyny, söweş meýdanynda birgiden goşuna garşy bir özüniň at salyp duşmany gyran-jyrana salşyny göz önüne getirip, Ärhasany hiç bir gypynçsyz Handan batyr ýaly söweşjeň ýigitler bilen bir hatarda goýmak bolýar.

Göroglynyň "Megerem, senden bir zat çyksa gerek" diýip uly umyt bildiren Ärhasany özünden edilen ynamy aňryýany bilen ödeýär. Oll Arzylum (Erzurum) ýurdunyň patyşasy Hasan şanyň gyzy Tellihany düýşünde görüp, ýalňyz özi ony almaga rowana bolşy hem onuň garadangaýtmazlygyndan, çaksyz batyrlygyndan habar berýär. Hatda ogullygyny ýeke goýbereni üçin özüni tanatman önünden çykan Görogla-da "Senden gaýdan namart bolsun!" diýip dyzamakdan çekinip durmaýar.

Eposda Ärhasanyň Tellihan bilen bile 40 müňe golaý goşuna iki bolup söweşişleri, ýa-da onuň bir okda çynary kökünden goparyşy real hakykatlara gabat gelip durmaýanam bolsa, onuň batyrlygyny wasp etmekde ýokary fantastik-çeperçilik serişdesi bolup durýar.

Eposda Ärhasan merdanalygy bilen bir hatarda juda görmegeý ýigit edilip suratlandyrylýar. Sebäbi Arzylum galasynyň Agazaman atly derwezebany bilen gürleşip duran ýigidi gören şol derwezebanyň gyzy Dilha ony bir görenden "Eý, töräm, meni alyp gidiň!" diýip, onuň atynyň jylawyndan uşlap duruberýär. Tellihanyň yşkynda ýurt aşyp gelen Ärhasan aldap-ogşap zordan onuň deňesinden geçýär.

Ärhasan bilen Öwez Göroglynyň goşa ganaty. Bu üçüsi ata çykyp, gylyç syranlarynda, duşmanlar "ahyrzamanyň" indigi diýip düşünýärler:

"Aždarha kimin agzyn açyp,
Iki ogly bilen gelýär".

Ärhasan Görogludan öwrenen söweş tälimlerini ulanyp howply duşmanlaryň biri bolan Hasan şanyň goşunyny derbi-dagyn edýär. Tellihanyň:

"Şu çynary ýykyp taşla,
Gurban bolsun janym saňa" –

– diýen sözi üçin bir okda uly çynary düňderip taşlaýar. Bu synag Ärhasanyň ýokary derejeli harby ussatlygynyň bolandygyna güwä geçýär.

Eposyň "Ärhasan we Tellihan" şahasynda Ärhasanyň mertlik, gaýduwsyzlyk häsiýetleri bütin aýdyňlygy bilen ýüze çykarylýar. Hasan şanyň "ýakasy gaýyşly" serkerdelerinden bolan Garamanyň:

"Garaman beg diýrler meniň özümi...
Uşlap alyp, oýdurar men gözüňi" –

– diýen haýbatyna sarsman, gaýtam oňa garşy okdurylyp:

"Artyk söz gerek däl, ynha meýdanyň,
Hetdiň bolsa gel meýdana, Garaman!" –

– diýşi-de, onuň görmegeýligi bilen bir hatarda türkmene mahsus gerçek ýigit bolandygyny görkezýär.

"Ärhasan we Tellihan" şahasynyň "Gorkut atanyň" boýlaryna çalym edýän az däl. Mysal üçin Tarabuzan hanynyň gyzy saryja donly Sylyjan hatynyň Hantörelili bilen birlikde atasy tarapyndan yzyndan kowgy üçin ugradylan leşgere at goýşy we söweş meýdanyndaky wakalar bilen Tellihanyň Ärhasana goşulyp atasyna garşy jeň meýdanyna at salyşy ýaly birmeňzeş epizodlar iki eserde-de gaýtalanýar.

(Seret: "Gorkut ata" eposy, "Türkmenistan" neşirýaty, Aşgabat-1990, 105-118-nji sahypalar).

Eposda Ärhasanyň Zöhre atly bir siňlisiniňem (uýasy) bolandygy barada agzalýan ýeri bar. Haçan-da Ärhasan Hasan şanyň leşgerine garşy söweşip agyr ýaraly halda tapdan düşeninde, şol gün agşam Zöhre ony düşünde görýär we gören düşüni Görogla habar berip, ony kyrk ýigidi bilen doganynyň yzyndan ugradýar.

Ärhasan Göroglynyň iň ynamdar ýigididir. Sebäbi Görogly ony Arzyluma ýola salanda öz aty Gyrata atlandyryp goýberýär.

Hezreti Magtymguly atamyzyň:

"Hile hem batyrlykdyr ýerinde,
Ony başarmaga kişi gerekdir" –

– diýşi ýaly, onuň Agazaman derwezebany "gala salsaň, bir tylla berjek" diýip, aldap galanyň içine girýän pursaty bar. Şeýle-de bolsa, ol galadan oljasy oňup yzyna çykyp barýarka, pukara goja gözi düşüp oňa nebsi agyrýar we bir gysym tylla eçilýär.

Gepiň keltesi, Leke şanyň gyzy Gülrühy Öweze alyp beren Görogly, Hasan şanyň gyzy Tellihany-da Ärhasana berilmegini gazanýar we iki arada ganly söweşiň bolandygyna garamazdan iki tarapam garyndaşlyk-gudaçylyk gatnaşygyny açýarlar, şeýdibem ýaşlar öz arzuw-myradyna ýetýärler.

Häzirki döwüriň ýaşlaryny watansöýüjilik, ygrarlylyk, merdanalyk, päk söýginiň ugrunda göreşmek we tutanýerlilik ýaly belent maksatly häsiýetler bilen ösdürip ýetişdirmeklik üçin Ärhasanyň obrazy nusgalyk keşpleriň biri bolup durýar.

Taýýarlan: Has TÜRKMEN. Taryhy şahslar